

Med Kindertransport till Stockholm

Vad berättar en bild om flykten från nazismen? Under 1939 tillät svenska myndigheter 500 judiska barn att komma till Sverige som flyktingar, på villkor att de inte hade föräldrar med sig, att deras uppehälle inte bekostades av skattemedel och att de så snart som möjligt skulle resa vidare till tredje land.

Till dig som är lärare

I den här lektionen ska eleverna använda ett tidningsfotografi som källmaterial. Först analyserar eleverna bilden och beskriver motivet. Därefter ger läraren kontexten och berättar om sammanhanget bilden togs i. Till sist får eleverna ta del av tidningstexten. I lektionen möter eleverna både historien om Kindertransport – hjälpinsatsen som förde tusentals judiska barn från Nazityskland till en fristad i framför allt Storbritannien, men 500 kom också till Sverige.

Okänd fotograf, Aftonbladet, 15 februari 1939.

<https://stockholmskallan.stockholm.se/post/33174>

Instruktion till uppgiften

Låt eleverna arbeta i par eller små grupper. Övningen kan också genomföras i helklass under din ledning.

- Skriv ut fotografiet på papper och dela ut i klassen.
- Låt eleverna göra bildanalysen i mindre grupper och för sedan ett gemensamt resonemang i helklass för att sammanfatta.
- Berätta kontexten som bilden är tagen i (se *Bakgrund och kontext* nedan).
- Låt eleverna resonera om vad bilden ger för information nu när de känner till bakgrunden, förslagsvis ”enskilt – par – alla”.. Sammanfatta tillsammans i klassen.
- Låt eleverna ta del av tidningstexten som trycktes samtidigt med fotografiet, och diskutera sedan hur den påverkar vår förståelse av bilden.

Förslag på svar till elevfrågorna

1. **Bildanalys:** Förslag till tänkbara svar finns under rubriken *Beskrivning av motivet* nedan.
2. **Tolkning av källan:** Tre förslag på tänkbara slutsatser att dra av fotografiet
 - 1) Fotografiet ger information om hur barnen var klädda och utrustade inför resan, där deras föräldrar inte visste hur länge det skulle dröja innan de kunde återförenas. Flera av barnen har synbart för stora kläder på sig till exempel, antagligen för att kunna växa i.
 - 2) Barnens ansiktsuttryck kan ge oss en uppfattning om hur de kände sig. Det är inte glada, spralliga miner vilket skulle kunna vittna om allvarstyngd.
 - 3) Barnens ålder ger information om de förutsättningar för räddningsaktionen som Kindertransport utgjorde – att barnen skulle vara minderåriga och resa utan vuxna familjemedlemmar.
3. **Hur påverkas bilden av den tillhörande texten?**
 - 1) Vi kan tänka oss att det handlar om att skydda barnen från påträngande uppmärksamhet, eller rädsla för antisemitiska påhopp. Det fanns en röststark opposition mot judisk invandring till Sverige.
 - 2) Av texten framgår att fotografen gjorde upprepade försök att fotografera barnen. Barnens ansiktsuttryck skulle kunna återspegla stämningen i en sådan situation. Fotografen har tagit bilden utan medgivande, vilket i sig inte är

brottsligt på allmän plats, men som gör fotografiets etiska tillkomst problematisk.

Beskrivning av motivet

Källmaterialet i den här lektionen utgörs av ett fotografi, taget av en okänd fotograf för Aftonbladet den 15 februari 1939. Fotografiet föreställer en grupp barn där flera tittar rakt in i kameran. De är klädda i rejäla kläder – rockar och kappor, halsdukar, vantar och rejäla sockor i skorna. Flera syns bära på en liten packning – en portfölj eller väska. Ett av barnen tycks le, men de flesta ser allvarliga och sammanbitna ut. I förgrunden skimtar en uniformsklädd man, den enda vuxna i bilden.

Barnen står i en byggnad med stengolv. Bakom dem syns stora dörrar med glastrutor och från taket hänger vita lampkupor av opalin-glas.

Bakgrund och kontext till bilden

Fotografiet är taget på Stockholms centralstation på morgonen den 15 februari 1939. Barnen på bilden kommer från judiska familjer i Wien och har just klivit av tåget från Trelleborg. Ursprungligen var de en grupp på cirka 30 barn, där ungefär hälften reste till Malmö och resten fortsatte till Stockholm. De fick mjölk och smörgås på järnvägsrestaurangen och togs sedan om hand av sina svenska fosterfamiljer. En del kan också ha fått plats på barnhem i Stockholmsområdet.

1937 skärpte Sverige utlänningslagen som reglerade invandringen till landet. Den antisemitiska förföljelsen av judar i Tyskland utgjorde inte skäl för asyl, och när Tyskland hösten 1938 införde J-stämpeln i de judiska tyskarnas pass blev det lätt för den svenska gränskontrollen att avvisa de som försökte fly eller kunde misstänkas vilja stanna kvar i Sverige.

Efter novemberpogromen 9-10 november 1938 beviljade de svenska myndigheterna undantag för 500 judiska barn från tyska riket, som vid den här tiden omfattade dagens Tyskland, Österrike och delar av Tjeckien. De fick tillfälliga uppehållstillstånd i Sverige på villkor att de kom utan medföljande vuxen, att deras resa och uppehälle inte finansierades med skattemedel och att de så snart omständigheterna tillät skulle resa vidare till tredje land. Räddningsaktionen gick under namnet Kindertransport och genomfördes av flera västeuropeiska länder.

2023 kom filmen *One life* som baseras på den verkliga historien bakom en del av Kindertransport, och handlar om hur Nicholas Winton deltar i att föra 669 barn från Prag till Storbritannien före andra världskrigets utbrott.

Aftonbladets artikel "Ny kontingent judebarn kom hit idag", 15 februari 1939

"Onödigt hemlighetsmakeri kring transporter. Är det verkligen något ljusskyggt över den av myndigheterna medgivna importen av tyska judebarn till Sverige?"

Frågan kan kanske vid första påseendet låta omotiverad – inte är det ljusskyggt att handla efter officiellt medgivande – men den blir motiverad, när man märker den ängsliga sekretessen med allt, som rör dessa barntransporter.

Vad ska allt detta hemlighetsmakeri tjäna till? Alla vet ju ändå att det med vissa mellanrum kommer kontingenter av judebarn från Stor-Tyskland hit till Sverige. Och socialstyrelsen har försäkrat att det med den nu tillämpade stränga kontrollen är omöjligt – åtminstone nästan omöjligt – att slippa in i landet utan behörigt tillstånd. Det är heller ingen anledning att misstänka, att barnen skulle komma hit på illegal väg. Men inte dess mindre omges företaget av en viss mystik, åtminstone från en del håll.

I går kväll kom en kontingent på ett 30-tal barn från Wien till Trelleborg, av vilka ungefär hälften fortsatte till Malmö och resten till Stockholm.

När kontinentaltåget kom in på Centralen i morse, fanns det en del mötande nere, såväl svenskar som folk av mera deciderat utländsk typ. Barnen hoppade ner på perrongen morgonpigga och glada och hälsades av de väntande, enligt uppgift i ganska stor utsträckning bestående av adoptivföräldrar. Som sig bör samlades den lilla skaran under en ledares hägn, och efter en liten stund traskade man iväg mot spärren för att fortsätta till kaffe med dopp uppe i järnvägsrestaurangen.

Den lilla karavanen var ju på intet sätt märklig men belysande för den förhandenvarande situationen. Och Aftonbladets fotograf ställde sig i position för att få ett par bilder.

Men det ville truppens ledare inte vara med om. Upprepade gånger förstörde han fotoplåten genom att sätta upp sin portfölj framför kameran – utan att med ett ord förklara sitt tilltag. Men en pressfotograf låter inte hindra sig i sitt yrke, det syns på dagens bildsida.

Lika egendomligt bar sig ledaren åt under det lilla improviserade kafferepet, assisterad av en kvinnlig "medhjälpare". Vad skulle det tjäna till? Det är inte minst hemlighetsmakeri av detta slag som bidragit till att den allmänna inställningen blivit mindre gynnsam."

Ur Aftonbladet, 15 februari 1939. Hämtat från <https://tidningar.kb.se/> (kan endast läsas på Kungliga biblioteket).

Elevinstruktion

1. Bildanalys

Första steget för att använda fotografiet som en historisk källa är att redogöra för fotografiets motiv och situationen det togs i. Gör en bildanalys genom att besvara följande frågor:

1. Beskriv bilden- vad ser du?
2. Beskriv människorna som är i bild. Vad gör de? Hur är de klädda? Ser du barn eller vuxna? Vilket kön tror du barnen har, och vilket kön verkar det vara flest av?
3. Vilken samhällsklass tror du att människorna tillhör? Är de arbetare, bönder, medelklass eller överklass? Tillhör de olika grupper?
4. Vad ser du i bakgrunden?
5. Vilken miljö utspelar sig bilden i? Hur kan du se det?
6. Kan du försöka gissa dig till vilken tid bilden utspelar sig i?
7. Vem tror du har fotograferat bilden?

2. Tolkning av källan

Fotografiet kan användas som ett källmaterial för att berätta om Förintelsen 1933-1945:

1. Ge minst två exempel på information som källan berättar.

3. Hur påverkas bilden av den tillhörande texten?

Fotografiet på barnen togs av en fotograf på Aftonbladet. När bilden trycktes i tidningen den 15 april 1939 fanns också en artikel om barnen som kommit till Stockholm med tåg från Wien. Läs eller lyssna på texten, och diskutera sedan:

1. Varför tror du att personen som tog emot barnen på stationen försökte hindra fotografen?
2. Förändras din tolkning av bilden när du vet att bilden togs mot deras vilja? Motivera ditt svar.

Källmaterial till uppgiften

15 februari 1939, okänd fotograf, Aftonbladet. Stadsmuseet i Stockholm.